

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ο χορός

Χορός είναι η έκφραση της ψυχικής κατάστασης του ατόμου μέσω ρυθμικών κινήσεων, το αποτέλεσμα αρμονικής συνεργασίας του σώματος και της ψυχής. Ο χορός είναι ο παλαιότερος τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων του ανθρώπου και θεωρείται η πρώτη μορφή τέχνης που εμφανίστηκε στον πλανήτη μας.

Στο πέρασμα των αιώνων μέχρι σήμερα ο χορός εξακολουθεί να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι και δραστηριότητα διπλής φύσης του ανθρώπου (σώμα-πνεύμα) και χαρακτηρίζει κάθε λαό εξωτερικεύοντας το «εγώ» του, τον συναισθηματικό και ψυχικό του κόσμο με την γλώσσα του σώματος. Με τις χορευτικές κινήσεις εκφράζεται, μεταφέρει μηνύματα και συμβάλει στην συνέχεια της χορευτικής κληρονομιάς και παράδοσης. Ο χορός συνδέεται άμεσα με το φυσικό περιβάλλον, την κοινωνία και την ιστορία ενός τόπου και εξυπηρετεί ταυτόχρονα την ανάγκη του ατόμου για επικοινωνία, ψυχαγωγία ενώ παράλληλα καλλιεργεί την ψυχή και το πνεύμα του. Είναι πηγή λαϊκού πολιτισμού και τρόπος σωματικής άσκησης.

2.2 Ο παραδοσιακός χορός στην Ελλάδα

Οι παραδοσιακοί χοροί στην Ελλάδα είναι βασικό στοιχείο πολιτισμού, ζουν μέσα στον χρόνο, εκφράζουν συναισθήματα, ιστορία, λεβεντιά, ελληνισμό σε κάθε εποχή. Η μορφή των χορών προάγει την συμμετοχή, την ομαδικότητα και οδηγεί στην ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στους χορευτές, οι οποίοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία ελληνικών παραδοσιακών χορών που συνοδεύονται από τα αντίστοιχα τραγούδια αλλά και την αντίστοιχη μουσική.

Στη τελική διαμόρφωση των παραδοσιακών χορών έχουν επίδραση παράγοντες όπως η ιστορία της περιοχής που χορεύονται, η ομορφιά του ελληνικού τοπίου, οι αγώνες για την ελευθερία, τα ήθη και τα έθιμα, οι κλιματολογικές συνθήκες, η μουσική και η ενδυμασία. Λαοί με χαμηλό πνευματικό επίπεδο, έχουν χορούς με περιορισμένη εκφραστική ακτίνα, ενώ αντίθετα λαοί με υψηλό πνευματικό επίπεδο, όπου πρωτανεύει το πνεύμα της ελευθερίας, του κάλλους και της ομορφιάς, έχουν να επιδείξουν ποικιλία χορών οι οποίοι εκφράζουν τα ευγενικότερα συναισθήματα με χάρη, αισθητική και αρμονία.

**Ο Αριστοτέλης Κλαμαριάς και οι χορευτές της «Εστίας» και του «Περικλή»
Στρουσίου παρουσιάζουν τον γενιτσαρίστικο χορό στην ΕΤ3**

Για τους Έλληνες οι εθνικοί χοροί έχουν μια ξεχωριστή σημασία. Οι χοροί αυτοί δεν σχεδιάστηκαν από κάποιον ειδικό, δεν τους γέννησε η φαντασία ενός ειδήμονα, αλλά τους έπλασε η ψυχή του λαού. Έγιναν από ανθρώπους οι οποίοι μη γνωρίζοντας ανάγνωση και γραφή και μη διαθέτοντας άλλη μόρφωση, χόρευαν και τραγουδούσαν για να ξεσκεπάσουν τα συναισθήματα τους. Οι πολεμιστές για να

εκφράσουν την χαρά και την ικανοποίηση ύστερα από μια νίκη, η μάνα τον πόνο και την πίκρα για τον θάνατο του παιδιού της, η γυναίκα τη θλίψη και την απόγνωση για τον σκοτωμένο άντρα της. Οι σημερινοί χοροί έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα. Στην Μινωική Κρήτη οι νέοι και οι νέες χόρευαν για τον ερχομό της άνοιξης, στην κλασική Ελλάδα οι πεπλοφόρες Παρθένες χόρευαν στις Καρυές προς τιμήν την Αρτέμιδος και στα Παναθήναια προς τιμήν της Αθηνάς.

Φωτογραφία από το Τμήμα Παραστάσεων της «Εστίας» Ανδραβίδας

Ο Δρόμος του Φωτός-Αρχαία Ολυμπία

Η ενασχόληση με τους παραδοσιακούς χορούς δίνει την ευκαιρία στην νέα γενιά να συνδεθεί με την παράδοση και τη ζωή του τόπου της ώστε να γίνει ο φορέας που θα επιδιώξει τη συνέχειά της. Καθοριστικό ρόλο στην συνέχεια της παραδοσιακής και της πολιτιστικής κληρονομιάς παίζουν οι λαογραφικοί και οι πολιτιστικοί σύλλογοι του κάθε τόπου μέσω των χοροδιδασκάλων οι οποίοι οφείλουν να δίνουν ευκαιρίες στα παιδιά και στους νέους να εκδηλώσουν τη ζωντανία τους, να χορέψουν, να τραγουδήσουν, να αποκτήσουν σχέση με την ελληνική παραδοσιακή μουσική και να αισθανθούν την χαρά της δημιουργικής έκφρασης.

2.3 Κατηγορίες παραδοσιακών χορών

Οι παραδοσιακοί χοροί του Ελλαδικού χώρου παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Κάθε περιοχή, χωριό της Ελλάδας έχει τους δικούς του χορούς, οι οποίοι διαφέρουν τις περισσότερες φορές από περιοχή σε περιοχή ή από χωριό σε χωριό, ακόμη και στην ίδια περιοχή. Αυτή η διαφοροποίηση των χορών οφείλεται συνήθως σε παράγοντες, όπως το κλίμα, η γεωγραφική διαμόρφωση, ο τρόπος ζωής του λαού, τα γειτονικά χωριά, το πέρασμα ξένων, τα ταξίδια των ντόπιων στο εξωτερικό, οι πόλεμοι και οι καταστροφές. Όλοι αυτοί οι παράγοντες αποτελούν την ιστορία μιας περιοχής ή πόλης ή χωριού, η οποία διαφοροποιεί τις εκάστοτε καταστάσεις, μέσα από τις οποίες γεννιέται ένας χορός, επηρεάζοντας -κατά συνέπεια- και τις κινήσεις του. Οι παραδοσιακοί ελληνικοί χοροί, λόγω αυτής της ποικιλίας που παρουσιάζουν, ταξινομούνται σε διάφορες κατηγορίες. Αυτές είναι:

- Ανάλογα με τα θέματα χωρίζονται σε:

- α) θρησκευτικούς
- β) πολεμικούς ή πυρρήχιους
- γ) ερωτικούς και
- δ) πολεμο-ερωτικούς χορούς.

- Ανάλογα με το σχήμα τους χωρίζονται σε

- α) κυκλικούς, σε ανοικτό και σπανιότερα σε κλειστό κύκλο, και
- β) αντικριστούς χορούς, ή «καρσιλαμάδες», όπου οι χορευτές στέκονται σε δυο σειρές απέναντι - αντικριστά.

- Ανάλογα με το φύλο χωρίζονται σε:

- α) ανδρικούς,
- β) γυναικείους και
- γ) μικτούς

- Ανάλογα με το μέτρο ή ρυθμό χωρίζονται:

α) σε αυτούς που έχουν μέτρο 2/8 ή δίσημο ρυθμό,

β) με μέτρο 3/8 ή τρίσημο ρυθμό,

γ) με μέτρο 4/8 ή τετράσημο ρυθμό (δαχτυλικό γένος)

δ) με μέτρο 5/8 ή πεντάσημο ρυθμό (παιονικό γένος)

ε) με μέτρο 6/8 ή εξάσημο ρυθμό (ιαμβικό γένος)

στ) με μέτρο 7/8 ή επτάσημο ρυθμό (επίτριτο είδος)

ζ) με μέτρο 8/8 ή οχτάσημο ρυθμό και

η) με μέτρο 9/8 ή εννιάσημο ρυθμό.

- Ανάλογα με τον τόπο, τους χωρίζουμε σε:

α) πανελλήνιους και

β) τοπικούς

Οι πανελλήνιοι ή Εθνικοί χοροί είναι ο συρτός-καλαματιανός και ο τσάμικος ή κλέφτικος.

2.4 Ελληνικά παραδοσιακά όργανα

Η κάθε περιοχή ανάλογα με τα τραγούδια και τους χορούς της, χρησιμοποιεί και διαφορετικά μουσικά όργανα. Επίσης, συναντάμε κι άλλα όργανα, νέα για την κάθε περιοχή τα οποία μεταφέρθηκαν από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες κατά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Άλλωστε, κατά το 1600 και μετά, έχουμε την έσοδο των ευρωπαϊκών οργάνων και χορών. Τα όργανα που κυριαρχούσαν, συνήθως στα σπίτια των πλούσιων, ήταν το πιάνο και το βιολί. Αναγνωρισμένοι δάσκαλοι, τόσο Έλληνες, όσο και Ευρωπαίοι μετακαλούνται από τις πατρίδες τους, για να διδάξουν Ευρωπαϊκή μουσική σε εύπορους. Έτσι, σιγά-σιγά, η παραδοσιακή μουσική περνά στο περιθώριο για τους πλούσιους, ενώ παραμένει μέσο διασκέδασης μόνο για τα υπόλοιπα λαϊκά κοινωνικά στρώματα. Τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιήθηκαν

και χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα για το δημοτικό τραγούδι και μουσική, διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: έγχορδα, πνευστά και κρουστά.

Έγχορδα είναι το λαούτο, το βιολί, οι λύρες (κρητική, ποντιακή ή θρακιώτικη), το σαντούρι κ.α.

Πνευστά είναι το κλαρίνο, η φλογέρα, η γκάιντα, ο ζουρνάς κ.α.

Κρουστά είναι το νταούλι, το ντέφι, το τουμπερλέκι κ.α.

Νταούλι: Η πανελλήνια ονομασία του είναι νταούλι ή ταβούλι, πίβουλη, τούμπανο, τύμπανος ή τούμπανος. Είναι ένα ρυθμικό όργανο, το οποίο δεν παίζεται μόνο του, αλλά πάντα μαζί με ένα τουλάχιστον μελωδικό όργανο. Μαζί με το ζουρνά αποτελούν μία μικρή ορχήστρα, την ζύγια, γνωστή συνήθως στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Ντέφι: Η πανελλήνια ονομασία του είναι ντέφι, αλλά λέγεται και νταχαρές. Είναι ένα ρυθμικό όργανο, με ήχο ακαθόριστης τονικής οξύτητας, που παίζεται με τα χέρια. Το ντέφι παίζεται συνήθως με άλλα όργανα, όπως λύρα και ντέφι, γκάιντα και ντέφι, βιολί, λαούτο και ντέφι, κ.α. Παίζεται, όμως και μόνο του, όταν δεν υπάρχουν άλλα μουσικά όργανα για να συνοδέψει το τραγούδι ή μαζί με το τραγούδι, τους χορούς και ιδιαίτερα τους γυναικίους ή τους ανδρικούς αντικριστούς χορούς.

Τουμπερλέκι: Λέγεται και ταραμπούκα ή στάμνα και είναι ένα ρυθμικό όργανο, που το συναντάμε κυρίως στη Μακεδονία και Θράκη. Ο ήχος του είναι γλυκός και εκφραστικός.

Γκάιντα: Συνήθως λέγεται γκάιντα, Γκάϊα, γεώδη ή γκάιντα. Φτιάχνεται συνήθως από εκείνον που την παίζει, σε διάφορα μεγέθη. Αποτελείται από το ασκί, το επιστόμιο και δύο αυλούς. Ο παίκτης της γκάιντας λέγεται γκαντέμης, γαιδάρας και γκαφατζής.

Ζουρνάς: Ο ζουρνάς ή καραμούζα ή πίπιζα είναι ένα όργανο τύπου όμποε, με διπλό γλωσσίδι. Η παλιότερη ονομασία του ήταν αυλός ή ασκός. Όπως το νταούλι, έτσι και ο ζουρνάς, με το δυνατό και διαπεραστικό του ήχο είναι όργανο για ανοικτούς χώρους. Απαντάται συχνά σε πανηγύρια και γλέντια, στις πλατείες των χωριών.

Βιολί: Εκτός από την πανελλήνια αυτή ονομασία του, σαν βιολί, συναντάμε ακόμη, όλο όμως και πιο σπάνια, τις ονομασίες δέιλι, διάλυα, Βιολάρη και βιολούδιν κ.α.

Με τη λέξη βιολιά ή διολιά, εννοούν όχι μόνο το όργανο βιολί, αλλά γενικά τα μουσικά όργανα και ιδιαίτερα τη ζυγιά

βιολί-λαούτο και την κομπανία κλαρίνο - σαντούρι - λαγούτο. Το βιολί, ως λαϊκό όργανο, φτιάχεται στην Ελλάδα, με βάση τα πρότυπα της Δύσης. Έχει τέσσερις χορδές και παίζεται με ευθύγραμμο δοξάρι .

Κλαρίνο: Το κλαρίνο σαν λαϊκό μουσικό όργανο, έρχεται στην Ελλάδα από την Τουρκία, με τους Τουρκόγυφτους, γύρω στα 1835. Αρχικά, μαζί με το βιολί και το λαούτο και αργότερα, με το σαντούρι αποτελούν την κομπανία, το κατ' εξοχήν λαϊκό μουσικό συγκρότημα, που αντικαθιστά σιγά-σιγά την πατροπαράδοτη ζυγιά νταούλι-ζουρνά, ή λύρα-λαούτο.

Ζήλια: Λέγονται, επίσης και τσίγκλες ή σαχανάκια και είναι μικρά μεταλλικά κύμβαλα. Αποτελούνται από δύο στρογγυλούς δίσκους ελαφρά κοίλους, συνήθως σιδερένιους ή μπρούτζινους .

2.5 Ελληνική παραδοσιακή μουσική

Η παραδοσιακή μουσική είναι ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της ελληνικής μουσικής μας παράδοσης και απαρτίζεται από τα εξής κομμάτια: τα δημοτικά τραγούδια, την κρητική λαϊκή μουσική, το μικρασιάτικο, το ρεμπέτικο και το λαϊκό τραγούδι.

Το Δημοτικό Τραγούδι αποτελεί την έκφραση του συναισθηματικού κόσμου του λαού. Η μουσική και ο λόγος είναι τα δύο κύρια συστατικά του στοιχείου και συχνά συνοδεύονται από χορό. Το δημοτικό τραγούδι πέρασε από διάφορες φάσεις εξέλιξης της μορφής και του περιεχομένου του και οι ρίζες του είναι πολύ βαθιές.

Κατά πάσα πιθανότητα πρέπει να γεννήθηκε σε παλαιότερες καταστάσεις της ανθρώπινης κοινωνίας. Στους πρωτόγονους λαούς υπήρχαν τραγούδια με στοιχειώδη λόγο και μουσική, με τελετουργικό και μαγικό σκοπό, που συνόδευαν μαγικές πράξεις και άλλες ομαδικές εκδηλώσεις.

Το δημοτικό τραγούδι απέκτησε συναισθηματικό χαρακτήρα με την εξέλιξη του πολιτισμού, χωρίς όμως να πάψει να αποτελεί ομαδική εκδήλωση και να είναι κτήμα ολόκληρου του λαού, που το θεωρεί δημιούργημά του. Ένας προικισμένος κάθε φορά λαϊκός άνθρωπος συνθέτει κάποιο τραγούδι το οποίο, περνώντας από στόμα σε στόμα μέσα στο λαό, δέχεται διάφορες μετατροπές. Η οριστική αυτή μορφή πλάθεται σιγά-σιγά.

Στους αιώνες που ακολούθησαν, επικράτησαν νέες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, που αποτυπώθηκαν κι αυτές σε άλλα δημοτικά τραγούδια, ακριτικά, ιστορικά, μοιρολόγια, κλέφτικα κ.α

Σήμερα το δημοτικό τραγούδι βρίσκεται σε φανερή κάμψη και έχει γίνει ένα είδος της παράδοσης. Τη θέση του έχει πάρει το λαϊκό αστικό τραγούδι, του οποίου η διαδικασία γένεσης είναι εντελώς διαφορετική από το δημοτικό τραγούδι, αλλά έχει μεγάλη απήχηση στις λαϊκές μάζες.